

Wilfried PAUWELS, *De bevrijdingsdagen van 1944. De geheime rapporten van François Louis Ganshof, Antwerpen, De Nederlanden, 1994*

Twee zaken houden de publieke opinie in België tot op heden bezig, wanneer het gaat om de tijd onmiddellijk na de bevrijding van de Duitse bezetting in september 1944. Het gaat dan om de wijze waarop de collaborerende Vlamingen en Walen gevangen genomen zijn en berecht en om de waardering voor het optreden van de weerstandsorganisaties tijdens en onmiddellijk na de bevrijding.

Het boek van Wilfried Pauwels, eigenlijk meer een bronnenuitgave, gaat op beide kwesties in. De openbaar gemaakte bron bestaat uit de rapporten die de Gentse historicus F.L. Ganshof, als kapitein-commandant, schreef in opdracht van zijn broer W. Ganshof van der Meersch, de Hoge Commissaris van de Belgische Veiligheid. Ganshof van der Meersch was met de Belgische regering mee uit Londen overgekomen.

De rapporten die in deze uitgave het licht zien, zijn de kladversies die Ganshof zelf bewaard heeft en die na zijn overlijden in 1980 door de erfgenamen overgedragen zijn aan het Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog te Brussel. De verslagen lopen over het tijdvak 9 september 1944 – 8 december 1944. Het zijn zakelijke en met grote nauwkeurigheid geschreven verslagen, waarin belangwekkende inlichtingen tot ons komen. De in het Frans geschreven rapporten (Pauwels neemt de originele tekst op en geeft een letterlijke vertaling in het Nederlands ernaast) werpen op twee zaken een duidelijk licht: de interneringen en het begin van de zuiveringen en de rol van de weerstand in de eerste maanden na de bevrijding. Ganshof reist dan onder vaak moeilijke omstandigheden in met name Oost- en West-Vlaanderen om zich op de hoogte te stellen van de situatie en spreekt uitvoerig met gemeentelijke en provinciale gezagsdragers, met militaire autoriteiten en met justitiële ambtenaren.

Ganshof, die zich doet kennen als een goed Belgisch vaderlander, maakt uitvoerig melding van de ongecontroleerde en ook onreglementaire wijze waarop in heel het land de interneringen plaats vonden. Vaak werden de instructies, die bij de inmiddels beruchte Omzendbrief nr. 340 hoorden, genegeerd en traden de weerstandsgroepen volslagen eigenmachtig op. Zo schrijft Ganshof op 20 oktober 1944: “(...) *in Ieper is er geen enkel interneringsmandaat*”. Het hing dan af van het gezag van de leiders of er geen al te ernstige mishandelingen en vernederingen van de geïnterneerden plaats vonden. De inmiddels gezuiverde gezagsdragers in de gemeenten (er zijn nogal wat opmerkingen over burgemeesters die niet goed functioneerden) en de rijkswacht waren veelal niet bij machte hier tegen op te treden. Wel valt op dat het van plaats tot plaats verschilde, maar de zin in het rapport van 6 oktober over de interneringen: “*Volgens het oordeel van de autoriteiten die ik*

geraadpleegd heb, is een groot deel van de arrestaties onrechtmatig”, is veelzeggend. Wel dient er bij vermeld te worden dat deze onrechtmatige aanhoudingen in heel België plaats vonden en zich niet tot Vlaanderen beperkten.

Onlosmakelijk verbonden met het eerste vraagstuk zijn de interneringen zelf. Ook hierover rapporteert Ganshof in niet mis te verstane bewoordingen. De bewaking, meestal in handen van weerstanders, liet zeer veel te wensen over. De huisvesting, de voedselvoorziening en de medische verzorging waren vaak onvoldoende, om niet te zeggen slecht. Een door Ganshof opgevoerde Engelse officier omschreef een interneringslokatie in Gent (fabriek in de Wollestraat) als ‘disgraceful’. Kortom, de rapporten van Ganshof maken nog weer eens duidelijk dat de herroeping door J. Gillissen in 1984 van een eerdere uitspraak van 1951, volkomen terecht is geweest. Deze luidde als volgt: *“En Belgique, les arre(s)tations furent faites par les autorités régulières ou immédiatement soumis à celles-ci. Les détenus furent gardés par du personnel de l’administration, exceptionnellement avec l’aide de l’armée”*.

Ten tweede de weerstand.

Hier ligt het probleem in de eerste plaats bij de linkse en extreem linkse organisaties als het communistische Partizanenleger en het breder samengestelde linkse Onafhankelijkheidsfront. Duidelijk blijkt uit de rapporten dat deze weerstandsgroepen in bepaalde streken volledig de dienst uitmaakten, arrestaties verrichtten, interneringskampen controleerden, voedsel en andere zaken opeisten voor eigen gebruik en het soms bij wijze van gunst verdeelden buiten de officiële kanalen om. Ook rekruteerden en betaalden zij (hoe kwamen zij aan geld?) nieuwe leden. Formeel was dit volgens de Besluitwet van 13 september 1944, art. 2, verboden.

Niet alleen de Belgische gezagsdragers wilden maar al te graag van deze verzetsstrijders af en ze ontwapenen, ook de geallieerden waren ze liever kwijt dan rijk. Maar hen ontwapenen en weer in de burgermaatschappij terugbrengen, was geen eenvoudige zaak. In feite was de rijkswacht daarvoor nog niet sterk genoeg. Toch valt het op, als men de rapporten leest, dat veel leiders betiteld werden als ‘halve gare’ (Carette in West-Vlaanderen), als ‘vreemdeling, drankzuchtig, zenuwgestoord’ (Cox in Oost-Vlaanderen), als ‘een gek’ (Hoste in St. Niklaas en Debeck in Geraardsbergen, beiden leden van het Geheime Leger). Het is duidelijk dat de reguliere gezagsdragers de grootste moeite hadden om orde op zaken te stellen en dat allerlei vrijbuiters, al dan niet voorzien van een politieke kleur, vrij spel hadden.

Na lezing van de verslagen lijkt mij het idee dat in die maanden een communistische greep naar de macht een realiteit was waar men ernstig mee moest rekening houden, wat overtrokken. Daarvoor waren de weerstandsorganisaties toch te veel verbrokken en gingen zij te veel op eigen houtje te werk. In ieder geval blijkt uit de verslagen niet dat er intensieve onderlinge contacten waren of dat er vanuit een

bepaald commandocentrum richtlijnen kwamen. Anderzijds lijkt mij ook de gedachte dat er een volslagen anarchie zou gaan heersen op grond van deze rapporten niet echt een realiteit. Zeker, er waren grote zorgen en ernstige problemen, maar tegelijk werd het oude bestuursapparaat vrij snel opgebouwd, nam de rijkswacht in omvang toe en, last but not least, hield de Civil Affairs afdeling van de geallieerden de ontwikkelingen nauwlettend in de gaten. Pauwels, geen onbekende op dit terrein, getuige zijn eerdere boek *De verdachten van September '44*, heeft de onderzoekers van de na-oorlogse Belgische geschiedenis en met name van de geschiedenis van de repressie en internering met deze bronnenuitgave verder gebracht. Lezing zal deze en gene tot het heroverwegen van ingenomen standpunten kunnen brengen en dat mag een positief resultaat genoemd worden.

PIETER VAN HEES
PROF. R. BOSLAAN 95, NL-3571 CP UTRECHT